

Forfatter: Laub, Hardenack Otto Conrad

Titel: BREV TIL: Martensen, Hans Lassen FRA: Laub, Hardenack Otto Conrad (1861-11-11)

Citation: Laub, Hardenack Otto Conrad: "BREV TIL: Martensen, Hans Lassen FRA: Laub, Hardenack Otto Conrad (1861-11-11)", i *Biskop Otto Laubs Levnet - En livsskildring i breve (2. bind)*, Karl Schønbergs Forlag, s. 66. Onlineudgave fra Danmarks Breve: <https://tekster.kb.dk/text/letters-002252230-002-shoot-L0022522300020020.pdf> (tilgået 29. april 2024)

Anvendt udgave: Biskop Otto Laubs Levnet - En livsskildring i breve (2. bind)

Ophavsret: Materialet er fri af ophavsret. Du kan kopiere, ændre, distribuere eller fremføre værket, også til kommercielle formål, uden at bede om tilladelse. Husk altid at kreditere ophavsmanden.

[Læs Public Domain-erklæringen](#)

Fra Laub til Martensen
Viborg, 11. November 1861

Kjære Biskop Martensen! Det, hvorom De skrev til mig den 11. Maj, — og siden den Tid har De Intet hørt fra mig, — har nu været forhandlet paa Landemodet (i Roeskilde), og Resultatet der kjender jeg af den trykte Meddelelse. Jeg venter nu paa, hvad De videre maatte have at sige om dette eller andet Beslægget. Selv har jeg Intet, som kunde være enten Dem eller mig til Fornøjelse; og da jeg dog længes meget efter igjen at komme Dem noget nærmere, saa tillad mig at udtale mig om noget Andet, hvori jeg har søgt Hvile for mine Tanker.

s. 67 Af Længsel efter Deres Ethik har jeg i den seneste Tid faaet fat paa Rothes, som jeg engang fandt opslaaet, paa Deres Bord; og herved er denne Længsel bleven endnu stærkere. Ved et Værk som dette, hvori der er saa Meget, som jeg gjerne vilde tilegne mig, medens det Standpunkt, hvorfra her gaaes ud, er saa forskjelligt fra det, hvorpaa jeg staaer, maa jeg frem for Alt see at komme paa det Rene med, hvorledes det forholder sig med Sammenhængen i det Hele, hvor Vendepunktet er, hvorfra vi maae gaae hver sin Vei, for saa at kunne sige mig, hvor Meget af hans jeg kan faae med, og i hvilken Skikkelse. Jo fastere sammenføiet det Hele er, desto sværere er det at komme til et Resultat hermed. Gid jeg havde Dem saa nær, at De kunde hjælpe mig med at faae dette klaret! Men tillad mig da indtil Videre at tænke mig hen i Deres Kammer, udtalende mig for Dem, maaskee lidt mere sammenhængende, end det kunde skee i en virkelig Samtale!

Det forekommer mig, at det Sædelige og det Religieuse her ere stillede i et andet Forhold, end de maae staae for mig. Havde det Sædelige ingen selvstændig Betydning, da var jo en Ethik umulig, og at det Sædelige saaledes er haandhævet som Noget for sig, og at dette er gennemført, det kan jeg kun glæde mig over. Der kan jo heller ikke siges, at det Religieuse er skudt tilside; jeg vilde snarere sige: Just det, at det Religieuse saa stærkt er fremhævet, gjør, at jeg maa spørge, om Forholdet er det rette. Rothe vil ikke være Philosoph men Theosoph, og den theologiske Speculation er den, hvori Selvbevidstheden aldrig er uden Gudsbevidstheden. Saaledes følger jo og i denne Ethik det Religieuse heelt igjennem med; hvert enkelt Afsnit ender hermed. Men s. 68 det forekommer mig, at det ogsaa kun følger med, gaaer ved Siden, at det ikke kommer til den levende Forbindelse, ikke engang der, hvor Gud skal være Alt i Alle.

Naar hos Mystikerne Mennesket bliver borte i Gud, saa synes mig, at her Gud bliver borte i Mennesket. Han bliver ikke Intet eller blot Menneskets Aand, Verdens Sjæl eller deslige. I og for sig selv er han Gud, har nok i sig selv, trænger ikke til Verden; dette synes mig er stærkt nok fremhævet; kun som den allerede færdige Gud er han bleven Skaber, og Skabelsens Nødvendighed er ingen Nødvendighed indad. Men hvad han er i sig selv, det er han ikke for os, det er han ligesom udenfor det Hele. Ligesom engang Gud, ihvad han saa forresten var, for os kun var til for at være Dydens Belønner, saaledes er han her (altid Noget i sig selv, men) for os kun Skaberen, Styrelsen, Forløseren, den, som skal hjælpe os til at blive det, vi skulle være. Efter Schelling skal Mennesket være „Sitz und Thron der Gottheit“; her er Gud i sin Majestæt og Herlighed, ham Selv, den, som er det, han er. Vistnok skal Thronen være Noget for sig, og noget ganske Andet, end han, som throner paa den, den skal gjøres med al Flid og Alvor, udarbejdes med Troskab i det Mindste, udstyres saa rigt og pragtfuldt som muligt, for at den kan være en saadan Konge værdig; — men den er dog Intet, før han sætter sig paa den, og naar det er skeet, har den al sin Herlighed, sit hele Indhold fra oven. Hos Rothe er der lagt stærk Vægt paa et Selv, Personligheden, hvem Alt skal tilegnes, — men det er kun Menneskets, og den faaer — jeg kan ikke see Andet — sit hele Indhold nedenfra, fra Naturen: naar Personligheden har tilegnet sig Naturen, s. 69aa Ndeliggjort den, og naar Gud har hjulpet den dertil, har den sin Rigdom i sig selv, i denne udarbejdede Personlighed; og hvad Gud har i dette sit Rige, er egentlig det Samme, Verdens Rigdom, ikke sin egen, som han har faaet igjen. Jeg veed ikke, om De forstaaer mig, eller om jeg maaskee har misforstaaet Rothe. Der er saa Meget, hvorfor jeg maatte ønske, at Misforstaaelsen var paa min Side, men som jeg ikke kan bringe i Sammenhæng med det, hvortil jeg her sigter. Men hænger ikke Rothes Theori om Kirken som en forsvindende, medens Staten fuldendes i Guds Rige, sammen hermed? Hverken de Gamles unio mystica, som er noget Andet, end at Gud tilsidst bliver Alt i Alle (ogsaa noget Andet, end hvad der kaldes den hellig Aands og Christi Iboen), eller de Gamles ecclesia triumphans kan her finde Plads.

Og hænger ikke sammen hermed, hvad Rothe har om Syndens Nødvendighed? Jeg beundrer den Energie, hvormed han holder fast paa det Onde som Ondt. Hvad han her siger, varmer og river hen (og at det er alvorligt meent, viser hans Eschatologi). Men kunde han tale saaledes, naar ikke Forholdet mellem Gud og Mennesket hos ham var det, jeg mener? Julius Müllers Theori om Synden (som jeg dog kun kjender paa anden Haand), er mig uforstaaelig, og synes mig i alt Fald at opløse det hele Begreb om Arvesynd. Men han begynder fra oven, fra Personligheden, Friheden, Forholdet til Gud. Skal der begyndes fra neden, fra Sandseligheden (om end i en anden Mening, end man tidligere gjorde det, — og at Rothe mener noget Andet, Alvorligere, noget positivt Ondt, det er vel umiskjendeligt) fra Materien, Naturen, skal man begynde med, hvad der er nødvendig grundet s. 70i Skabningens Natur, før Personligheden er, før Skabningen er bleven den frie, saa kan man vel komme til det Onde, den store Nød, men ikke til Synden, som dog ikke kan være uden Skyld; men Ansvarer kan her ikke falde paa Skabningen, det maa Gud bære, — men hos ham er ingen Synd. Er det Sandhed, som dog ogsaa Rothe mener, at med Menneskets Skabelse begynder noget virkelig Nyt, kommer noget Høiere til Gjennembrud, saa maa vel og Spørgsmaalet om Synden stille sig

anderledes. Lad være, det kun kan blive et Glimt, som strax slukkes (dersom Spørgsmaalet om Syndens Nødvendighed fremkommer paa dette Punkt, vil det dog faae en heel anden Betydning), saa er det dog dette (paradisiske) Glimt, der skal forklare det paafølgende Mørke; uden et Syndefald er der dog ingen Synd.

Og hvorledes skal jeg nu fra Rothes Standpunkt forstaae den dobbelte Betragtning af det Sædeliges Udvikling, — den første bortseet fra Synden? At det Sædelige i sig selv kan betragtes bortseet fra Synden, er en Selvfølge, nemlig som Idealet og Endemaalet. Men hvorledes kan Udviklingen til dette Maal tænkes at foregaae paa en dobbelt Maade, naar dog Synden hører med til Guds Plan, naar Udviklingen kun kan foretages igjennem Synd og Forløsning, naar denne Udvikling er den normale og eneste, ikke blot eneste mulige, men ogsaa eneste tænkelige? Er her ikke Noget, som ikke rigtig vil hænge sammen? og er det ikke derfor, at i den syndeløse Udvikling kan ogsaa Krigen (altsaa Blodsudgydelse, og med den stigende Cultur alle raffinerede Mordredskaber) finde Plads?

Den syndeløse Udvikling (men en anden end den nys omtalte) tilkommer alene Christus; det er jo ogsaa s. 71 Rothes Mening. (Er ikke ogsaa dette uforstaaeligt, at en Udvikling er bestemt for Christus ene, som ikke kan tænkes som — fra først af — bestemt for Alle? Kan han da siges at have opfyldt Loven for os?). Men naar nu desuagtet Rothes Christologi er bleven saa fattig, kommer det da ikke atter af, at han kun kan begynde nedenfra, ogsaa med ham, som dog siger: „Jeg er ovenfra“? Hvad vi have her, er dog kun Menneskets Gudblivelse, — for saavidt som det Første kan tænkes uden det Sidste.

At Rothe mener det ærligt med Trangen til en Christus og med den centrale Stilling, han giver ham, derom kan jeg ikke tvivle; det sees navnlig deraf, at han antager Undfangelsesunderet. Men jeg forstaaer ikke, hvad han kan udrette hermed. Hvad der fattedes den første Adam, er, saa vidt jeg forstaaer ham, — Opdragelsen. Denne maatte det da være, der skulde sikkert den anden, Christus, og Underet maatte anvendes paa et andet Sted, som vel og tildeels kan siges at være skeet. Hvorledes den sandelige Undfangelse kan depravere Naturen, naar dog det normale Forhold er det, at Naturen er det Første, det forstaaer jeg vel ikke; men gjælder det tillige om en Restitution af Naturen, som kun kan skee ved en Begyndelse forfra, en ikke sandelig, men aandelig Undfangelse, saa komme vi dog derved ikke (hvad vi jo ikke heller skulle) ud over den første Adam, hos hvem Synden var en Nødvendighed, — og saaledes er Christi Usyndighed dog ikke forklaret (ikke engang dens første Deel, posse non peccare). Saalænge der kun er Tale om Naturen (Menneskenaturen), hvori Personligheden siden skal komme frem, kan jeg ikke forstaae, hvorledes man skal naae det, man vil. s. 72 Hvorfor vi trænge til Christi hellige Undfangelse, det er dog ikke, fordi han ikke maa have en Fader, men fordi han maa have en ganske anden Fader end Joseph, David, Abram osv. Den overnaturlige Undfangelse kræver, at her maa ikke blot skee noget Overnaturligt, men være noget Overnaturligt; her maa komme Noget til, som er over den menneskelige Natur, Noget af en højere, guddommelig Natur (ihvor svært det kan være videnskabeligt at klare denne Forbindelse); den højere Natur maa hellige og sikre den lavere Natur. Dersom det ikke er ham, som var, før Verdens Grundvold blev lagt, der bliver Menneske, da er det ikke den Christus, jeg trænger til. Dette viser sig maaskee ikke strax; her er sagt Noget om Christi menneskelige Udvikling, og især om Forløsningsværket, som er værd at agte paa. Men ved Enden sees det, hvad der fattes i Begyndelsen; her er Christus kun det centrale Menneske, Centrum for den fuldendte Menneskeslægt, ikke Den, som er høit ophøiet over alle Himle og Fyrstendømmer og Engle og alt Navn, som nævnes kan. Og den Menneskeslægt, hvis Hoved Christus er, er kun denne Menneskeslægt: der ligge andre forud, som have gennemgaaet den samme Udvikling, og have deres Centra. Det er ikke let at forstaae, hvorledes disse Centralpersonligheder fra de forskjellige Sphærer kunne falde sammen i Eet, saa at Christus dog skal ansees som alle Æoners Christus. Men om nu ogsaa dette maatte være saa, og om han som den Sidste maatte blive Den, i hvem alt Foregaaende samler sig, saa er jo denne Verdens Ende dog ikke Enden: der blive dog Slakker tilbage, som maae igjen blive til det gamle Chaos; heraf maae nye Verdener fremstaae, den samme Proces maae begynde forfra, nye s. 73 Centra maae opstaae; men maa det da ikke igjen gjælde, at de Sidste maae blive de Første, saa at vi endnu maae spørge vor Christus: „Er du Den, som kommer, eller skulle vi vente en Anden?“ — (Saaledes kunde Schleiermacher, om hvem vi ellers saa stærkt mindes, ikke spørge; den Engleverden, hvormed Rothe har kunnet berige sit System fremfor sin Mester, er for dyrt kjøbt). Har jeg maaskee misforstaaet Rothe? Paa det Sted, hvor en klar Udtalelse snarest maatte ventes, finder jeg det vel ikke saaledes udtalt, men andre Steder synes mig bestemt at maatte føre til dette Resultat.

Og mon nu ikke det, jeg savner hos Rothe, fornemmelig ligger deri, at han kjender ingen treenig Gud? Er det dog ikke Treenigheden med dens dobbelte Side, indad i Gud og udad i Verden, som gjør, at der er baade en levende Gud og et gudeligt Liv i Verden? Kan der da være en theologisk Ethik, som ikke støtter sig herpaa? og maa ikke Mangelen i denne Henseende føles igjennem det Hele? Rothe har vistnok en Gud, som ikke skylder Verden sin Tilværelse, som er, afsluttet i sig, — men unus et solus, den Ene og den Eensomme, som ikke i Sandhed kan leve i Verden, fordi han ikke i Sandhed lever i sig selv (eller et isoleret Liv, hvorom vi kun kunne tale i abstracte Begrebsbestemmelser). Hvad der skiller Gud og Verden fra hinanden, er egentlig ikke Synden, men det, at disse To ikke for Alvor ere for hinanden. Der er et Liv i Verden, som vil arbeide sig op imod Gud, men kan aldrig naae ham, fordi han ikke for Alvor vil nedlade sig til den. Hvad Gud nedlægger i Verden og vil have af den igjen, det er kun hans „Andet“, det, som ikke er Gud; han Selv er udenfor; derfor kan det ikke blive til Alvor med, at Gud skal være Alt i s. 74 Alle. Skjøndt Gud er Skaberen, staaer dog den hele Verdensbevægelse for sig; derfor er den uden Begyndelse, og derfor faaer den aldrig Ende, kommer

aldrig til Hvile. Forsaavidt den naaer en Ende, er Resultatet ikke det, hvori man ret kan hvile, eller man veed ikke ret, hvad det er. Jeg troer nok, jeg forstaaer, hvad Rothe mener, naar han lader den hele sædelige Udvikling samle sig i Staten som det Alt omfattende menneskelige Samfund, og derefter lader denne forklares til Guds Rige. Han vil sikkert Guds Rige en virkelig Fylde, det virkelige Udbytte af den hele timelige Udvikling. Men kan Staten her gjøre Fyldest? Den jordiske Fylde har dette Begreb der dog ikke længere, — saa er kun Formen tilbage. Det er en storartet Skildring, han giver af den christelige Stat, saaledes som den tilsidst skal staae i Kamp med det Ondes Rige; men mon det er i Form af Stat, Christus skal samle Sine til denne Kamp, han, som dog ikke vil være „Dommer og Deler“ i de menneskelige Handeler.? Mig ligger det Gamle langt nærmere, og synes mig langt fyldigere: Det er Kirken, hvorover Helvedes Porte ikke skulle faae Overhaand, som skal forherliges, naar alle Riger forgaae; [det er] dens Konge, som skal herliggjøres i Sine. Og mon det ikke gaaer Flere som mig, naar jeg maa sige om Rothe, som der er sagt om Dante, at hans Helvede er mere tiltrækkende end hans Paradiis. Om Fordømmelsen og de Usalige har han talt i høi Grad gribende; hvorfor? mon ikke fordi han her har Mere end Former, har concrete, levende Skikkelser for sig. Der er meget af den bibelske og kirkelige Christendom, hvorfor Schleiermacher ikke havde Plads, som her er kommet med; men er det Alt en virkelig Vinding? er den Maade, hvorpaa han undgaaer Apocatastasis (ved s. 75de Ondes, „der Geistartigen,“ Hensvinden og Død) den rette? —

Jeg har tidt følt mig meget tiltrukket af Forfattere, med hvem jeg i væsentlige Punkter ikke kunde blive enig; jeg troer, at man i visse Henseender kan lære Mere af Disse, end af dem, med hvem man i Forveien er enig. Saaledes har jeg ingenlunde fortrudt, at jeg har indladt mig med denne aandrige og alvorlige Mand. Jeg vil ikke nægte, at den stive dialectiske Bevægelse (i nogle Partier er Behandlingen i en overraskende Grad en anden), [at] disse Tankeforskrifter ikke lidet genere mig i selv at tænke; dog dette kan jeg sætte mig ud over. Mange af de finere Begrebsbestemmelser har man ikke til enhver Tid Brug for. Men hvad jeg ikke kan undvære, naar jeg skal have Nytte af en saadan Læsning, det er at forstaae Manden i det Hele, Grunden og Sammenhængen i hans Tankegang. Det er dette, jeg her har prøvet paa at klare mig, om end temmelig eensidigt i negativ Retning. Jeg har Ingen, med hvem jeg kan tale om Sligt, uden mig selv, men har gjerne villet gjøre det ligesom i Deres Paahør, for at have et Vidne derved. Jeg venter ikke noget egentligt Svar paa dette Brev; at De skulde skrive en Afhandling om Rothes Ethik, er jeg ikke saa ubeskeden at forlange. Men kan De med nogle Ord stille mig paa det rette Standpunkt, saa troer jeg, De vil gjøre det. Jeg har endnu ikke læst 3die Deel, men kan ikke troe, at jeg i den vil kunne finde Noget, der kunde forandre, hvad jeg her har udtalt; og jeg længtes efter igjen at komme i lidt nærmere Forbindelse med Dem. Har jeg ved min Paatrængenhed misbrugt Deres Venskab, saa tilgiv det, kjære Biskop Martensen! Jeg s. 76venter taalmodigt, indtil Deres Tid tillader Dem at skrive Lidt til

Deres O. Laub.

Efterskrift 12. November. Jeg har nu faaet 3die Deel af Rothes Ethik, og finder ved Fortalen min Formodning om, hvad den vil indholde, bekræftet. Af Indholdsfortegnelsen seer jeg, at efter den Inddeling af Pligterne, som her er lagt til Grund, — i Overensstemmelse med Indholdet af de foregaaende Dele, — maae Pligterne mod Gud have deres Plads under Pligterne mod os selv. At Gudsforholdet gennemtrænger det Hele, og for saa vidt ikke faaer nogen særegen Plads, kan jeg Intet have imod; men kan det trænge igjennem uden at være noget Særegent? og kan det Ethiske komme til sin rette selvstændige Betydning, naar ikke det Religieuse faaer sin selvstændige Plads?